

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

“Jag kan aldrig inte tänka systemiskt!”

Familjeterapeuters upplevelser av erkännande, handlingsutrymme och dubbla professionella identiteter

SW2566, Vetenskapligt arbete på Psykoterapeutprogrammet, med inriktning mot familj, 15 hp

Scientific Work in the Psychotherapy Program, specializing in families, 15 higher education credits

Termin: HT 2019

Författare: Anna Wellsandt och Karin Sundfelt

Handledare: Hans Knutagård

Sammanfattning

Titel: "Jag kan aldrig inte tänka systemiskt!"- Familjeteraputers upplevelser av dubbla professionella identiteter, erkännande och handlingsutrymme.

Författare: Karin Sundfelt, Anna Wellsandt

Nyckelord: Familjeterapeut, Erkännande, Handlingsutrymme, Dubbla professionella identiteter.

Syftet för uppsatsen var att undersöka och belysa sex familjeterapeuters upplevelser av möjligheter, hinder och visioner i sitt familjeterapeutiska arbete. Datainsamlingen är gjord via djupintervjuer som bearbetats genom tematisk analys. I analys- och resultatdelen presenteras informanternas tankar och funderingar kring sitt familjeterapeutiska arbete kopplat till arbetsplats, identitet, värderingar och visioner. Analysen är gjord med hjälp av teorier kring erkännande, missaktning och handlingsutrymme. Resultat- och analysdelen i uppsatsen behandlar också familjeterapeuternas förhållande till det systemiska perspektivet, hur de erkänns på arbetsplatser samt vilken plats familjeterapeuterna tycker perspektivet har både i deras eget arbete och i samhället. Slutsatserna behandlar det upplevda handlingsutrymme familjeterapeuterna har vilket avgör de yrkesmässiga valen och priset för dessa, samt deras funderingar om den dubbla professionella identiteten.

Abstract

Titel: "I can never not think systemically!"- Family therapists' experience of recognition, professional freedom and multiple professional identities.

Authors: Karin Sundfelt, Anna Wellsandt

Keywords: Family therapist, recognition, professional freedom, multiple professional identities.

The main purpose with the present work is to examine six family therapists' experience of possibilities and holdbacks during their daily practise and to contrast it with their personal visions/expectations for their work. Data collection was performed by means of in-depth interviews, which then were analysed thematically. Interview results and their analysis cover the therapists' thoughts about their work with respect to their work place, identity, values and visions/expectations. The analysis is based on theories about recognition, dismissal and freedom of action and specifically focuses on the therapists' relation to a systemic perspective. Special emphasis is on the question if and to what extend a systemic perspective is adopted and recognition at work places as well as in society in general. Conclusions include the therapists' career choices based on what degree of professional freedom they expect and what price they are willing to pay in order to realise their expectations (their personal vision), as well as their thoughts due to multiple professional identities.

Innehåll

Förord

1. Inledning	2
2. Problemformulering	2
3. Syfte och frågeställningar	3
4. Bakgrund	3
Familjeterapin i Sverige	3
Vad är ett systemiskt perspektiv?	4
5. Tidigare forskning och kunskapsläge	4
6. Uppsatsens resterande disposition	5
7. Teori	5
Erkännande och missaktning	6
Former av erkännande	6
Identitetsanspråk	7
Arbetets subjektivering	7
Handlingsutrymme	7
8. Metod	8
Samskapande	9
Pilotintervju	9
Urval	10
Information och samtycke	10
Informanterna	10
Semistrukturerade intervjuer	11
Intervjusituation	11
Bearbetning och analys	12
<i>Transkribering</i>	12
<i>Tematisk analys</i>	12
Hur har vi sökt tidigare forskning?	12
Metodval	13
Etiska överväganden	13

Validitet och reliabilitet.....	13
9. Analys och resultat.....	14
Presentation av informanter	14
Det systemiska perspektivets många sidor.....	15
<i>Tänket</i>	15
<i>Handlingsutrymme</i>	16
<i>Att vara den som har systemisk kompetens versus att vara familjeterapeut</i>	16
<i>Dubbla professionella identiteter</i>	19
Att förhandla	20
Värdegemenskap	21
Frihetens pris.....	22
Visionen om det gemensamma familjearbetet	24
10. Avslutande diskussion	28
Referenslista	30
Bilagor	33
Bilaga 1 - Intervjuguide	33
Bilaga 2 - Information- och samtyckesblankett	34

Förord

Ett stort tack till de sju familjeterapeuter som tog sig tid och som genom generöst berättande, bjöd på sina erfarenheter, tankar och åsikter.

Ett stort tack till vår handledare Hans Knutagård! Vi har njutit av din skånska stämning och din vänliga uppsyn på dataskärmen.

Varmt och stort tack till Sven, Maj och Gustaf för ert tålamod och stora stöd!/Anna

Tack för tålamodet och stödet, Lennart, Linn, Mai, Stina och Naia! Ett tack även till Ewa och Kjell som lånade ut ett rum så arbetsrum kunde skapas. /Karin

Till sist vill vi tacka varandra för ett gott samarbete, sida vid sida.

Göteborg, 6 januari 2020

Anna Wellsandt och Karin Sundfelt

1. Inledning

Det finns en fråga som har smugit sig på oss långsamt, nästan obemärkt. En grundläggande fråga om hur vi organiserar samhället och vilken sorts människor vi förväntar oss att samhället byggs av. Den har kanske först och främst blivit brännande i diskussionen om hur vi organiserar offentliga verksamheter.

Bornemark (2019)

Den 10:e september 2019 under öppnandet av Sveriges riksdag hölls högtidstalet av Jonna Bornemark som ställde ovanstående fråga till de förtroendevalda. Jonna Bornemark, docent i filosofi och lektor på Centrum för praktisk kunskap Södertörns högskola, har under de senaste åren väckt ett intresse kring debatten om vårt välfärdssamhälle. Hon har blivit populär och uppmärksammas för sin bok "Det omätbaras renässans" (2018) och som sommarvärd i P1 2017, som bland annat handlar om hur byråkrati och besparingar påverkar människor. Under de senaste åren lyfts återkommande i media och samhällsdebatt hur den psykiska ohälsan ökar i samhället och att samtalskompetens som stödverktyg inte används i tillräcklig utsträckning trots att forskning visat på nyttan. I Akademikerförbundet SSRs tidskrift Socionomen (2019 nr 7) skriver Katarina Piuva, socionom och docent inom socialt arbete, om socionomen som psykoterapeut. Hon lyfter fram att när socionomer legitimerar sig som psykoterapeut lyfts även frågan om hur psykoterapi kan erbjudas till alla i samhället som har behov av kvalificerat stöd fram. Vi har på våra arbetsplatser som socionomer och blivande familjeterapeuter lyssnat på och deltagit i samtal om Bornemarks tal och ur det växte en fråga fram som vi önskade undersöka, nämligen; Hur den familjeterapeutiska kompetensen används?

2. Problemformulering

Vi hör och läser om hur den psykiska ohälsan i Sverige ökar. Socialstyrelsen (2019) skriver i sin utvärdering om en oroande ökning av psykisk ohälsa bland unga. De rapporterar om en ökning bland både pojkar och flickor i åldrarna 11-18 oavsett socioekonomisk bakgrund, samtidigt som kompetens inom samtliga välfärdssektorer är bristfällig angående att bemöta ohälsan. Vi undrar utifrån det hur familjeterapeutisk kompetens skulle kunna vara en del av lösningen för att vända den negativa utvecklingen, bland annat kopplat till att Socialstyrelsen nämner i samma utvärdering att tidiga insatser behöver utvecklas. Det individualiserade samhället vi idag lever i ställer höga krav på individen. Individen är en del av en familj, eller annat relationellt sammanhang, vilken i sin tur är en del av samhället. Att arbeta med det mellanmännliga för att främja hälsa och välmående borde vara en viktig beståndsdel i ett välfärdssamhälle där ohälsan stiger. Utifrån det funderade vi över vilka drivkrafter som finns hos familjeterapeuter för de beslut man tar kring sammanhang att arbeta inom, såsom offentlig eller privat verksamhet? Finns politiska drivkrafter? Värderingar? Vilka ingredienser finns i tankarna om identiteten som familjeterapeut? Den nyfikenheten hade sin grund i ett intresse för hur vi organiserar vårt välfärdssamhälle och hur familjeterapi kommer samhällsinvånare till del.

Med ovanstående som utgångspunkt växte ett intresse fram som handlade om att undersöka hur och var familjeterapeuter i sin yrkesutövning träffar familjer och vad som avgör det

ovanstående. Ur dessa tankar utkristalliserade sig alltmer en önskan om att få andras, redan praktiserande familjeterapeuters syn på en del av de funderingar vi hade.

Det vi utifrån våra funderingar önskade få belyst var bland annat; Hur ser de yrkessammanhang ut i vilka familjeterapeuter verkar och hur ser de på familjeterapins varande i sin egen yrkessituation samt i samhället. Vilka möjligheter finns att bedriva familjeterapi i offentlig och privat verksamhet? Vilka andra möjligheter finns? Vilka hinder finns? Samt hur ser de visioner och drömmar ut som yrkesverksamma familjeterapeuter har kring sin egen arbetssituation och familjeterapins varande i samhället.

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka och belysa hur sex familjeterapeuter upplever sig ha möjlighet att använda sin kunskap och sina erfarenheter av familjeterapeutiskt arbete i sina verksamheter.

Följande frågeställningar har vi valt för att uppnå syftet:

Vilka möjligheter har familjeterapeuten att arbeta med familjer?

Vilka begränsningar/hinder har familjeterapeuten i sitt arbete med familjer?

Vad är familjeterapeutens vision för sitt arbete?

4. Bakgrund

Familjeterapin i Sverige

Familjeterapi har ingen lång historia i Sverige och hämtade främst under 70- och 80-talet inspiration från USA och England (Hansson 2001). Satir en amerikansk familjeterapeut och socialarbetare känd för sitt nydanande arbete kring familjer där tonvikten låg på de känslor som finns mellan familjemedlemmarna och inom individen (Hårtveit & Jensen 2012), och Minuchin, strukturell familjeterapeut också verksam i USA, var två framstående familjeterapeuter vilka influerade svensk familjeterapi under 80-talet. Även om det familjeterapeutiska arbetet är relativt nytt som terapeutisk inriktning (Hansson 2001), är det ändå en terapeutisk inriktning som var tidig med att utfärda legitimation vilken infördes under 1980-talet (Hårtveit & Jensen 2012). Familjeterapi var under 80-talet relativt ofta förekommande inom barn- och ungdomspsykiatri, men sedan hände något. Synen på familjen luckrades upp vilket fick till följd att ett antal tongivande terapeuter sökte blicken till mer individualbaserade terapiformer som till exempel kognitiv beteendeterapi. Idag återfinns familjeterapin dock med förnyad kraft inom socialtjänst och hälso- och sjukvård genom familjeterapeutiska metoder som ABFT (Anknytningsbaserad familjeterapi) och EFT (Emotional focused couples therapy) (Johnsen & Wie Torsteinsson 2015).

Vad är ett systemiskt perspektiv?

Systemiskt perspektiv nämns vid ett flertal tillfällen i uppsatsen och en enkel definition på systemiskt perspektiv/tänkande hämtar vi från en artikel utformad som ett upprop riktad till familjeterapiföreningens medlemmar skriven av (Olson, Weine och Hagström 2012, s.12-13):

Ett systemiskt tänkande utgör basen för ett systemiskt förhållningssätt i förändringsarbete med människor. Detta förhållningssätt skiljer sig främst från förhållningssätt som grundar sig på andra teoretiska inriktningar genom att fokusera på hur människors aktuella sammanhang och vad som sker i detta påverkar både människors beteenden och deras interna kognitiva processer. Centralt är att utforska hur samspelsrelationer formar mönster och berättelser i människors varande och därmed influerar uppfattningar och dagligt handlande. Att ha systemiskt perspektiv i sitt arbete innebär att möta och lyssna på människor som beskriver sina liv och svårigheter inom ramen för deras relationer.

Det systemiska perspektivet, får konsekvenser för individens värderingssystem och det är därför inte märkligt att det är ett återkommande tema hos informanterna när de beskriver sina möjligheter, hinder och visioner i sitt familjeterapeutiska arbete. Familjeterapeuter ser på bekymmer, dilemman, sorg ur ett relationellt perspektiv. Det är det som är grunden i de flesta familjeterapeuters förhållningssätt.

5. Tidigare forskning och kunskapsläge

Tidigare kunskap kring specifikt familjeterapeuter och deras erkännande, sammanhang och handlingsutrymme har varit svårt att finna.

Närliggande frågor vi själva problematiserar har dock lyfts av andra och vi förstår att det här området har väckt funderingar och intresse även hos tidigare studenter som läst den legitimerande psykoterapeututbildningen med inriktning familj. I magisteruppsatserna av Blomquist & Stolt (2008), Edstam (2008), Eskelinen (2011) och Holm & Norgren (2019) studeras närliggande forskningsfrågor. Uppsatserna tar upp frågor som rör familjeterapeutens kompetens och personlig utveckling, hur mycket utövning av familjeterapi det blir efter att ha läst utbildningen, och varför socionomer väljer att vidareutbilda sig till familjeterapeuter. Slutligen studeras familjeterapeuters syn på hinder och möjligheter angående familjeterapins tillgänglighet från 70-talet och framåt.

New Public Management (NPM), är en styrmodell som infördes under 90-talet och som används inom välfärdssektorn och är en modell som beskriver styrning genom upphandling, mätbara mål och granskning (Bornemark 2018). Marell och Koser, familjeterapeuter, inom både offentlig och privat verksamhet problematiserar skillnader mellan systemisk familjeterapi och New Public Managements kunskapsteori (Marell & Koser 2015). De tar upp familjeterapeuters risker och möjligheter i valet av strategier för att hantera NPM. Ska familjeterapeuter anpassa sig eller inte? Artikeln handlar om en uppmaning till reflektion kring familjeterapeuters plats i samhället. De finner möjliga vägar framåt, som handlar om att kunna bidra till alternativ förståelse, utifrån systemisk teori, genom att bland annat visa på kontextens och relationers betydelse och vikten av att forska inom området familjeterapi.

Frågor kring psykoterapins varande i samhället har Heike Erkers, ordförande i Akademikerförbundet SSR, och Anders Klingström, ordförande i Psykoterapeutföreningen, problematiseras i en opinionstext i Dagens Samhälle (2019). De belyser bristen på psykoterapeuter inom offentliga verksamheter. Hinder lyfts fram som handlar om att psykoterapi idag blir en klassfråga då det kostar pengar och inte innefattas av hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd.

Redan under mitten av 1990-talet i USA skrevs en serie artiklar i tidskriften *Journal of Analytic Social Work* som bland annat problematiserade den dubbla yrkesidentiteten hos socialarbetaren som vidareutbildat sig till psykoterapeut. Artiklarna utgår ifrån en empirisk studie gjorda på ett psykoanalytiskt utbildningscenter. Slutsatser från artikel "The professional identity of the social work- psychoanalyst, theoretical orientations" (Perlman 1995) handlar om att socialarbetaridentiteten är svagt förankrat hos socionom-psykoterapeuten. Flera av socialarbetarna har redan under grundutbildningen inom socialt arbete strävat efter att vidareutbilda sig till psykoterapeuter. Vidare framkom att få av psykoterapeuterna arbetade med familjer i deras privata verksamheter och att få av dem utförde traditionellt socialt arbete.

Utifrån redovisat kunskapsläge har vår undersökning mindre med ett tidsperspektiv att göra, utvärderar inte och jämför inte ett då och nu. Den är inriktad på en nulägesrapport och ett nedslag i yrkesverksamma familjeterapeuters arbetsituation. Vi söker fånga dessa personers tankar, funderingar och åsikter om det familjeterapeutiska arbetets möjligheter, hinder samt de visioner familjeterapeuterna har utifrån deras aktuella kontext. Det blir samtidigt som det är en nulägesrapport också en rapport som ofrånkomligen bygger på individernas samlade erfarenhet av familjearbete.

6. Uppsatsens resterande disposition

I kapitel 7 redogör vi för de teorier vi använt i vår analys av empirin. Vi redogör framförallt för begreppet erkännande, missaktning och handlingsutrymme. I kapitel 8 skriver vi om den metod vi använt, det vill säga djupintervjuer och tematisk analys samt vårt tillvägagångssätt och genomförande. Vi presenterar också hur urvalet gjordes, samt de metodologiska och etiska överväganden vi tagit. I kapitel 9 presenterar vi inledningsvis informanterna och går sedan vidare med vår analys av empirin, och resultatet av denna. I kapitel 10 kommer vår avslutande diskussion som handlar om familjeterapins varande och utbildningens förhållande till välfärdsarbete, det sociala arbetets koppling till den familjeterapeutiska kompetensen samt mer om de hinder och möjligheter vi kunnat ana under vår studie. Vi nämner bland annat vikten av ett förebyggande familjearbete inom våra välfärdsinstitutioner. Slutligen lyfter vi några fortsatta förslag på forskningsfrågor inom vårt ämnesområde.

7. Teori

Hur arbetar du med familjer?

Det var vår första fråga under våra intervjuer. Det visade sig att de familjeterapeuter vi intervjuade arbetade utifrån det erkännande de i sina kontexter fick för sitt perspektiv och för sin bildning. Identiteten som familjeterapeut med systemiskt perspektiv som ledstjärna, informanternas upplevda handlingsutrymme och de hinder, möjligheter samt drömmar de beskrivit

för oss i våra intervjuer står i centrum för vår uppsats. Begreppen erkännande, identitet och handlingsutrymme och systemiskt perspektiv har gjort det möjligt för oss att analysera informanternas tankar, känslor och åsikter och förklaringar till dessa. Som utgångspunkt inleds teoriavsnittet med Heidegrens definition av begreppet erkännande (Heidegren 2009 s. 104):

Erkännande är en grundläggande inställning och hållning till andra människor och oss själva som vi inte intar en gång för alla, utan som vi kontinuerligt måste sträva efter att uppnå och upprätthålla. Med andra ord, erkännande är en kvalitet som under vissa omständigheter utmärker en mellanmänsklig relation, en kvalitet som kan försämrats eller gå förlorad, men som i många fall också kan återvinnas eller växa i styrka.

Erkännande och missaktning

Vi har valt filosofen Axel Honneths begrepp erkännande för att erhålla en bättre förståelse av materialet. Vi har också valt att ha med sociologen Carl-Göran Heidegrens vidareutveckling och resonemang om Honneths teorier, samt filosofen Stephan Voswinkel, vilken också senare utvecklat teorin om erkännande i arbetslivet utifrån Honneths teorier.

Filosofen Axel Honneths (2003) begrepp erkännande beskriver hur individuellt självförverkligande förutsätter möjligheten för individen att uppleva ett flerdimensionellt erkännande från andra. Detta erkännande medför i sin tur, enligt Honneth, en positiv relation till sig själv som i sin tur leder till ett moraliskt, etiskt förhållningssätt som tar ansvar för den andre. Något som olika former av missaktning å andra sidan riskerar att förstöra. Vi behöver därför, vilket Heidegren (2009), belyser en värdegemenskap där man har möjlighet att dela värderingar och synsätt som en del av att skapa den sociala identiteten. Får vi inte det riskerar vi att bli osäkra på oss själva. Risker vid för stor anpassning till andras bild av oss själva är att vi blir ängsliga och ständigt försöker anpassa oss, vilket leder till ännu mer osäkerhet kring känslan av att veta vem man är. Fördelar med att vara en del av en kollektiv identitet fortsätter Heidegren är att vi drar fördel av varandra genom att vi erkänner varandra genom tillhörighet och vissa gemensamma värderingar.

Former av erkännande

Honneth (2003) delar in begreppet erkännande i tre former av erkännande:

Den 3:e nivån som beskriver hur den enskilde erkänns ”som en person vars förmågor utgör ett konstitutivt värde för en konkret gemenskap” (Honneth 2003, s. 106) och är en nivå, på vilken vi kan dra paralleller till en känsla av att inte få erkännande för det synsätt, det perspektiv som familjeterapeut man bidrar med i sin yrkesutövning. Den här nivån där en ”särskild uppskattning”(Honneth 2003, s. 106) har kopplingar till den lojalitet den enskilde utvecklar gentemot kontexten. Vidare får det konsekvenser för vår personliga integritet. Om vi använder synonymen självaktning blir det mer uppenbart vad bristen på erkännande nivå 3 kan förorsaka samt gör det hjälpsamt i förståelsen av våra informanternas val och tankar kring sina möjligheter och hinder.

Inom arbetssociologin menar Stephan Voswinkel (2012) att begreppet erkännande kan bli ett för grund och allmänt begrepp. Genom att använda erkännande tillsammans med begreppet

intressesfär (interest) används ett så kallat multidimensionellt koncept. Grundtanken utgår ifrån att begreppen kompletterar varandra, aktörer bedriver ett intresse och genom att göra så söker hen också ett erkännande. Det kan också finnas en diskrepans mellan begreppen vilket leder till avvägningar mellan erkännandet och intressesfären.

Identitetsanspråk

Heidegren (2009) tar vidare upp och utvecklar Honneths syn på begreppet missaktning och att det kan leda till vrede, frustration, indignation och skam. De känslor som uppstår har sin förklaring i att man förvägras det som Honneth benämner identitetsanspråk, vilket man ansett sig gjort förtjänt av. Om man som likt våra informanter reflekterar och får insikt om att så är fallet, alltså kan härleda sina känslor av missaktning till att handla om att man för det första är beroende av andras erkännande och för det andra inte fått det kan kampvilja uppstå. Erkännandet är personligt och kopplat till värderingar, förväntningar, krav och tankar om status. De förväntningar samt de brister i erkännande som uppstår får konsekvenser angående vilka val man gör. Det vill säga hur man till exempel väljer vilket sätt man vill använda sin yrkeskompetens.

Arbetets subjektivering

Heidegren (2009) menar att det finns en tendens inom arbetslivet som innebär både möjligheter och nödvändigheter för oss att få använda våra egna subjektiva preferenser, kunskaper och förmågor i vår arbetsprocess, arbetets subjektivering. Det i sin tur leder till ett tillstånd som Heidegren lånar av sociologerna G. Günter Voss & Hans J Pongratz nämligen att vi av nödvändighet därmed måste förvandla oss till arbetskraftsentreprenörer. Det betyder att vi själva är ansvariga för hur väl vi lyckats och hur vi hanterar misslyckanden i arbetslivet. Heidegren beskriver hur yrkeslivet innefattar både att bära lön och att hantera upplevelser av erkännande och missaktning. Det skulle kunna innebära ett större eget ansvar för det handlingsutrymme vi förfogar över i vårt yrkesliv.

Handlingsutrymme

Vi analyserar också vårt material utifrån begreppet handlingsutrymme med bidrag från forskare inom socialt arbete, psykologi och filosofi.

Ronald Dworkin, amerikansk rättsfilosof och professor i rättsvetenskap och filosofi, (1963) definierar handlingsutrymme som en möjlighet att göra val och handla utifrån det uppdrag man har i den verksamhet man arbetar i. De val som görs bygger på kompetent kunskap och förhållningssätt. Det handlar inte bara om att kunna välja utan också att göra bedömningar i möjligheten av valen. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar att den professionelle har ett val att hålla sig inom det utrymme som givits av verksamheten eller arbeta för att utveckla utrymmet. Det finns även ett ansvar hos den anställde att använda handlingsutrymmet. Hur utrymmet används grundas i den professionellas värderingar och dennes kunskap, och ett ofta förekommande karriärsmotiv hos socionomer är att vidga möjligheterna till ökat handlingsutrymme samt självständighet i arbetet, liksom personlig utveckling (Dellgran 2015).

En anställd har olika förhållningssätt att agera på. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) skriver om Lundqvist olika förhållningssätt hur den anställde kan välja att följa organisationens uppdrag utan att ifrågasätta, arbeta i organisationen för en förändring så att handlingsutrymmet utvecklas, skapa förändring genom att påverka utifrån, till exempel genom media samt skapa ett eget handlingsutrymme genom att ta sig förbi problemet utan att uppmärksamma det. Det vill säga att inte strida inom organisationen utan att istället hitta andra sätt att kringgå problemet genom egna lösningar.

Att hävda relevansen av att ha ett systemiskt perspektiv inom vård och omsorgsarbete, beskriver Umberta Telfener (2016). Hon är psykolog och filosof och har arbetat inom både offentlig och privat sektor. Idag är hon lärare på Milanoskolan för Familjeterapi. Hon belyser varför det kan vara svårt att göra ett bra arbete om vi inte arbetar utifrån systemiskt grund i tre punkter (Telfener 2016, s. 209):

1. Ett stort antal professionella kan vara involverade i samma frågeställning, men de är varken i kontakt med varandra eller arbetar utifrån samma hypotes.
2. Institutioner har en förmåga att hantera komplexa problem på ett linjärt, alltför "enkelt" sätt.
3. Det problemdeterminerade systemet inkluderas inte på ett fruktbart sätt vilket leder till att man förlorar möjligheten att dela på berättelser om möjligheter.

Hon problematiserar det faktum att det idag har blivit svårare att hinna arbeta utifrån en systemisk modell och att organisationer och anställningsvillkor alltmer sällan möjliggör ett arbete baserat på systemisk grund. Något går förlorat enligt Telfener i den nya sortens vård och omsorgsmiljöer. Hon menar att det är viktigt att arbeta med ett systemiskt perspektiv, och vill uppmärksamma att en arbetsmodell som vilar på systemisk grund är effektiv, oavsett om du arbetar psykoterapeutiskt eller samhällsbaserat.

8. Metod

I boken "Det omätbaras existens" skriver Jonna Bornemark (2018, s. 203), om metod inom humanistiska områden:

humaniora handlar om att tillåta sig sanningserfarenheter, men samtidigt lyfta sig själv i håret och förstå att denna insikt inte utesluter andra. Vi formulerar våra teorier som binder samman oss, som beskriver mönster som gäller för oss alla, men samtidigt inser vi att det andra ser skrider bortom det jag ser och gör det möjligt även för mig att se på nya sätt"(...)"en inbyggd rörelse i sig som ständigt pendlar mellan icke-vetande, intellectus aningar, ratios kategoriskapande och tillbaka igen.

På många sätt kan vi säga att vi närmat oss vårt material på det sätt Bornemark beskriver. Det har varit ett medvetet val att skapa förståelse utifrån denna rörelse, och att vi kontinuerligt har strävat efter en icke-vetande (Anderson 2002), nyfiken position i en anda av att studien vuxit fram tillsammans med informanterna och empirin. Nedan presenteras undersökningens val av metod, tillvägagångssätt, deltagare och hur materialet bearbetats.

Samskapande

En fördel med tematisk analys menar Braun och Clarke (2006) är att informanterna ses som medarbetare i studien, att det finns en aspekt av samskapande. I vår uppsats, då den vuxit fram genom dialog med våra informanter, har de gett oss ledtrådar på vägen som vi nappat på och gått vidare med. Både i vårt sökande efter teori, tidigare forskning och för reflektion kring vår intervjuguide till nästkommande intervju. Strukturen vid insamling av material har varit att transkribera en intervju innan vi har gjort nästa intervju för att samla ihop våra tankar och fundera ett varv till kring vårt syfte, frågeställningar och vår intervjuguide. Det var också ett sätt för oss att fundera på om vi behövde fördjupa oss ytterligare kring ett specifikt begrepp eller ämne utifrån att vi märkte att det återkom, och därför skapade en nyfikenhet om varför. Det går att finna drag av ”Grounded theory lite” (Braun & Clarke 2013) angående det sätt vi inhämtat empiri på då vi transkriberat och reflekterat kring en intervju innan vi gått vidare till nästa, och utifrån det funnit begrepp vi önskat undersöka ytterligare. Den tematiska analysen, det vill säga kodning och tematisering gjorde vi efter att samtliga intervjuer var genomförda, vilket skiljer sig från ”Grounded theory lite”.

Förförståelse

Som socionomer sedan många år och blivande familjeterapeuter har vi en viss förförståelse om den arbetssituation flera av informanterna befinner sig i. En av oss har i huvudsak arbetat i socialtjänstens regi, och den andra inom sjukvården. Det betyder att vår förförståelse handlar om att ha erfarenhet av att ha ett inifrånperspektiv. Ett exempel på detta är att familjebehandlare inom socialtjänsten inte har titeln familjeterapeut oavsett om de arbetar med familjeterapi och är legitimerade familjeterapeuter. Anledningen till det är att man benämner det man gör som familjebehandling och inte familjeterapi. Inom sjukvården är individen anställd i sin grundprofession och det är mycket sällsynt med terapeuttjänster. I vår förförståelse finns även en erfarenhet av att dagligen i våra arbeten möta och samtala med människor, dock ställer intervjusituationen andra krav men vår kunskap har betydelse i mötet med informanterna. Att ha övat på en icke-vetande position (Anderson 2002) under utbildningen och i vårt dagliga arbete har gjort oss mer uppmärksamma på vår förförståelsens inverkan under intervjusituationen.

Pilotintervju

Vi valde att starta undersökningen med en informell pilotintervju (Braun & Clarke 2013), för att känna av ämnet, och få en vink om huruvida det här var en framkomlig väg, och om forskningsdesignen (Svensson & Ahrne 2015) det vill säga datainsamling via intervjuer skulle lämpa sig för att ge svar på våra frågeställningar. Utifrån det ställde vi oss ett antal frågor; Var det här frågor som överhuvudtaget var intressanta för en praktiserande familjeterapeut? Skulle det bli intressant för oss? Samt vidare, kan det vara av intresse för andra, till exempel studiekamrater, kollegor, arbetsgivare. Pilotintervjun hölls med en erfaren familjeterapeut, en person som verkat både som chef och behandlare inom socialtjänsten, numera verksam inom annat område i socialtjänsten. Den här intervjun är alltså inte en intervju vars material ingår i vårt resultat. Personen som vi genomförde pilotintervjun med var för en av oss en person känd, både på det privata och yrkesmässiga planet. Intervjun tjänade som en katalysator för ytterligare frågeställningar.

Urval

Vårt urval består av sex familjeterapeuter verksamma i Västra Götaland. Ett av våra mål var att få en spridning i olika typer av verksamhet, det vill säga, inom både offentlig sjukvård- och socialtjänst, privat verksamhet, samt familjeterapeuter som arbetar kombinerat privat och offentligt. Anledningen till det var vår förståelse som utgick ifrån att de olika sammanhangen familjeterapeuten verkar i har betydelse för hens arbete.

Vi har funnit informanter på olika sätt. Vi har kontaktat personer vi fått tips om, och personer vi haft kännedom om. Vi har också ringt runt till verksamheter där vi sett en möjlighet att komma i kontakt med yrkesverksamma familjeterapeuter inom sjukvården.

Vi har intervjuat familjeterapeuter med lång erfarenhet av familjearbete i någon form. De har varit familjeterapeuter under ungefär fem till trettio år. Vi hade från början som avsikt att endast intervju legitimerade familjeterapeuter men mötte på svårigheter och behövde bredda urvalet till att gälla familjeterapeuter, då det visade sig vid ett intervjutillfälle att hen saknade legitimation men har annan likvärdig utbildning. Övriga var legitimerade familjeterapeuter och alla är socionomer i sin grundprofession.

Vi har döpt om våra informanter och väljer att inte i detalj presentera deras arbetsplatser, då det eventuellt skulle försvåra konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet 2017).

Information och samtycke

När kontakt togs med varje informant har vi muntligt eller skriftligt beskrivit det ungefärliga innehållet i vår tänkta undersökning. I början av varje intervju har vi informerat både skriftligt och muntligt om vår studie. Vi har gått igenom ett avtal där vi bitt informanterna läsa igenom och skriftligt godkänna sin medverkan (bilaga 2). Vetenskapsrådet (2017) beskriver tre viktiga krav som lyfts fram i vårt skriftliga avtal med informanten. Kraven som görs gällande handlar om samtycke, information och konfidentialitet.

Informanterna

De intervjuade är tre kvinnor och tre män alla i 50-65 års åldern. Tre informanter arbetar inom offentlig verksamhet, en i socialtjänst och två inom hälso- och sjukvård. Ett par av de offentligt anställda har även en privat verksamhet. En av dem arbetar heltid och har handledningsuppdrag i liten omfattning vid sidan om och den andra går ner i tid i sin offentliga anställning så hen kan bedriva handledning och terapier resterande tid genom sin privata verksamhet. Tre arbetar idag inom privata verksamheter, en av dem är precis i uppstart med eget företag. De tre bedriver förutom terapeutiska samtal även handledning. En av dem bedriver även utbildningar för yrkesverksamma inom området socialt arbete/psykosocialt arbete. Familjeterapeuterna som arbetar privat har alla lång erfarenhet av att arbeta inom kommunala verksamheter för familjer, barn- och ungdomspsykiatri, behandlingshem samt stiftelse inom fältet socialt arbete innan de blev privatpraktiserande.

Den ansats vi från början hade, nämligen att belysa skillnader utifrån informanternas olika kontexter, det vill säga de olika arbetsplatser de idag befann sig i visade sig vara svårt då samtligas intresse för socialt arbete och välfärdsarbete samt långa erfarenhet av offentligt ar-

bete var påtagligt och en angelägen fråga för samtliga. Den aktuella organisationen fanns med men tankar om välfärdssamhället var lika stort.

Semistrukturerade intervjuer

Semistrukturerade intervjuer definieras av Braun och Clarke (2013) som att forskare följer sin intervjuguide men där det finns utrymme för deltagarna att lyfta ämnen som forskaren inte förutsatt. Vi har intervjuat de sex familjeterapeuter genom semistrukturerade intervjuer där våra frågor var uppdelade i möjligheter, hinder och visioner (bilaga 1). De har fått ge sina tankar om sitt familjeterapeutiska arbete, utifrån den arbetsplats de idag verkar inom samt de erfarenheter de har med sig. Vi har också fört ett samtal om var familjeterapin i dagens samhälle befinner sig, både organisatoriskt, personligt samt deras tankar om hur ett allmännyttigt perspektiv skulle se ut. Informanterna jobbar inom olika typer av organisationer, inom offentlig regi- både socialtjänst och sjukvård, privat regi samt både och. De har samtliga oavsett om de är i privat regi idag arbetat länge i offentlig verksamhet. Under andra intervjun tillkom en fråga om familjeterapeutens drömsammanhang/vision till intervjuguiden och under tredje intervjun utvecklade vi frågan till att be informanterna visualisera tankarna genom att illustrera sin drömmottagning. Syftet med illustrationen utgår från vår tanke att det visuella kompletterar informanternas berättelse. På så sätt blir något konkret att utgå ifrån för att besvara studiens frågor kring visioner och drömmar. Då vi inte bett informant nummer ett och nummer två att rita sina drömmottagningar under intervjutillfället tog vi kontakt via mejl för att om möjligt komplettera vår intervju med en fråga om de kunde måla sin drömmottagning och förtydliga med några meningar. Vi fick svar från en av informanterna vilket innehöll en beskrivning i ord kring sin drömmottagning (texten redovisas i resultat- och analyskapitlet).

Intervjusituation

Vid fem av de sex intervjuerna har vi varit på informantens arbetsplats, och vid en intervju i informantens hem. Under intervjuerna har vi haft uppdelade roller där en av oss haft huvudansvaret för att intervju och ställa frågor och den andre har ansvarat för att presentera momentet med att måla sin drömmottagning. Under tiden informanten påbörjade uppgiften att måla så fanns det tid att stämma av både med varandra och med intervjuguiden vilka frågor och områden som mer behövde belysas. Avstampet intervjun tog var här och nu, varvid vi inte hade med frågor angående familjeterapeutens bakgrund, civilstånd, antal år i yrket, utan istället tog fasta på det som familjeterapeuten själv valde att nämna som relevant utifrån de frågor vi ställde, varvid vi ändå fick en hel del bakgrundsinformation. Undersökningen syftade till att ge inblick i olika familjeterapeuters upplevelse av handlingsutrymme och erkännande i förhållande till hinder, möjligheter och visioner och utifrån kontexten de är verksamma i. Det var utgångspunkten då vi sammanställde intervjufrågorna. Fem av intervjuerna tog mellan sjuttio till åttio minuter, medan en tog femtiofem minuter då informanten inte hade mer tid, varpå vi ändå upplevde att alla frågor fick utrymme. En anledningen till det var antagligen att det var vår andra intervju och rituppgiften därför ännu inte introducerats under intervjun, men också att vi var medvetna om tidsbegränsningen och förhöll oss till det. Angående vår intervjuguide har vi inte alltid behövt ställa alla frågor då informanterna själva redan hunnit avtäckta svaren på frågorna.

Bearbetning och analys

Transkribering

Vi har valt att skriva ut allt det som informanten sagt under intervjun under våra transkriberingar och vi har transkriberat halva intervjun var efter varje intervjutillfälle. I de fall språket behövs justeras lite för att göra citat läsvänliga (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015) har vi gjort detta i analys- och resultatdelen. De menar vidare att det handlar om att göra den intervjuade rättvisa när man väljer att justera lite och det är också så vår utgångspunkt varit.

Tematisk analys

Braun och Clarke (2006) beskriver i sin artikel hur tematisk analys handlar om att finna mönster i sin data. Dessa mönster beskrivs sedan utifrån den insamlade datan på detaljnivå.

Utöver det finns en ansevärd mängd olika sätt att definiera tematisk analys som beror på de olika ställningstaganden en undersökning måste ta. Utifrån ett induktivt angreppssätt har undersökningens material bearbetats för att ge en rik beskrivning där det som sägs spelar huvudrollen. Materialet tolkas utifrån och får mening genom ett konstruktionistiskt angreppssätt, då sammanhang, kultur och kontext är avgörande i förståelse av vårt material.

Vi har båda läst igenom vårt intervjumaterial minst två gånger, och då individuellt påbörjat kodningsarbetet, genom att notera begrepp i kanterna på utskriften. Med det som utgångspunkt har vi sedan tillsammans arbetat vidare med kodningen och efterhand kategoriserat materialet utifrån det som utkristalliserats. Till hjälp använde vi whiteboard för att visualisera och konkretisera de mönster som växte fram och för att finna teman (Ahrne & Svensson 2015). Vi upptäckte till exempel att systemiskt perspektiv lyftes av samtliga informanter och ofta återkommande: Det fanns också en paradox då det visade sig att möjligheter kunde vara hinder, och hinder möjligheter. Så vårt inledande försök att gruppera kodningsresultaten och de teman som genererades utifrån dessa under rubriker "Möjligheter", "Hinder" och "Visioner" visade sig vara svårt då det ofta fanns både möjligheter och hinder kring samma begrepp. Vi fann till slut fem huvudteman, där det första huvudtemat (Det systemiska perspektivets många sidor) har fyra underrubriker. Utifrån dessa teman har vi analyserat vårt material med hjälp av teori som bygger på begreppen handlingsutrymme, erkännande och missaktning.

Hur har vi sökt tidigare forskning?

Tidigare forskning har samlats in genom databassökningar, litteratur samt kontakt med forskare som forskar inom det fält vi själva valt att skriva om. Datasökning har skett via Google och Universitetsbiblioteket samt med stöd av personal på Samhällsbiblioteket (Göteborgs Universitet), via databaserna: Supersök, Scopus, KVINNSAM och Gupea. Svenska och engelska sökord som användes är: Psykoterapeut, Familjeterapeut, Identitet, Den dubbla professionella identiteten, Psykoterapeutiskt arbete, Socionom-psykoterapeut, Organisation, Handlingsutrymme, Erkännande, Missaktning och Arbetssociologi.

Det har varit svårt att hitta relevant forskning som rör uppsatsens syfte och frågeställningar. Vilket visar på vikten av att frågorna debatteras mer och lyfts fram i bland annat debatten om vad som är hjälpsamt för att minska den psykiska ohälsan som ökar t ex hos barn och unga.

Det har ibland varit omöjligt att hänvisa till några förstahandskällor då till exempel Stephan Voswinkels många litterära verk och artiklar är skrivna på tyska. Av samma anledning har begrepp av Günter Voss & Hans J Pongratz har varit svåra att återge som första källa. I de fall har vi valt att använda andrahandskällan.

Metodval

Vi har valt att inte komplettera vår studie med ytterligare metod (Svensson & Ahrne 2015), då vi funnit det svårt att ringa in våra frågeställningar med kompletterande metod. Det enda vi ser som alternativ till det vi gjort är i så fall att intervjua fler. Då vi inte haft som mål att ge en absolut sanning presenterad utifrån informanternas tankar och åsikter, utan mer haft ansatsen av att få ta del av och belysa sex familjeterapeuters erfarenheter utifrån deras specifika val upplever vi dock att vi fick en tillräcklig mängd information där liknande teman framkom, för att kunna belysa våra frågeställningar samt uppfylla syftet. Mättnad enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015), är ingen enkel bedömning, men när sex intervjuer var sammanställda och materialet genomlyst upplevde vi oss ha lyft några röster för fortsatt forskning och kunnat ge svar på undersökningens syfte samt frågeställningar. Vi upplevde också att samma typ av "svarsmönster" (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 42) återkom .

Etiska överväganden

Etiska frågor och överväganden har funnits med under hela arbetets gång och några etiska överväganden återfinns under rubrikerna "Information och samtycke" samt "Urval". Dilemman som rör olika forskningsetiska frågor har bland annat handlat om konfidentialitet av informanterna (Vetenskapsrådet 2017) och fanns som exempel med då vi tillsammans med en informant problematiserade information som framkommit och som ledde till diskussion om visst material i intervjun skulle göra hen identifierbar.

Validitet och reliabilitet

Validitet är ett begrepp som framförallt används inom kvantitativ forskning och som avser att undersöka huruvida vi mäter det vi avsett att mäta (Braun & Clarke 2013). I vår undersökning tycker vi att frågeställningarna fungerat som huvudfrågor för att ge svar på syftet. Vi har också när vi läst igenom våra transkriberade intervjuer konstaterat att vi försökt hålla oss inom syftets ram.

Kvale och Brinkmann (2014) skriver om validitet som hantverksskicklighet. Vi kan relatera till det utifrån psykoterapeututbildningen där samtal- och intervjukompetens kommer oss tillgodo. Vi var noga med att kontrollera, följa upp, samt be om klarifieringar under intervju-situationen (Lundsby et al. 2010). Vi kan se det i våra transkriberingar då vi återkommande sammanhangsmarkerar som ett sätt att stämma av med informanten. Vi ber också om tydliggöranden i de fall vi inte är helt säkra på att vi har förstått rätt. Fördelen med att vi var två

under en forskningsprocess är att det blir möjligt att kontrollera sina antaganden och sin analys av transkriberat material med den andra forskaren (Kvale & Brinkmann 2014).

Överväganden kring validiteten vi fick ställning till var att: Vi hade som mål att de intervjuade skulle vara legitimerade familjeterapeuter men missade vid ett tillfälle att undersöka om familjeterapeuten var legitimerad, vilket hen inte var, varpå vi valde att ändå genomföra intervjun samt använda materialet i vår undersökning. Vi valde så, då hen har andra utbildningar som går att jämföra med den legitimationsgrundande utbildningen, men som hen har läst i andra europeiska länder och inte prioriterat legitimationen. Vi gjorde bedömningen att informantens utbildningsbakgrund inte avvek i så hög grad att resultatet skulle påverkas, samt att hens grundutbildning var socionom och informanten har arbetat länge som familjeterapeut.

Reliabilitet, huruvida det går att försäkra replikerbarhet i studien är svårt att svara på, då så många parametrar avgör empirin. Huruvida resultatet i vår studie som bygger på intervjukunskap är tillförlitlig på så sätt att de intervjuade inte skulle kunna svara på vår typ av frågor på annat sätt under en annan intervju, går inte att försäkra (Kvale & Brinkmann 2014). Vi tycker dock att vi förhållit oss relativt länge vid varje tema och det har belysts på ett sätt som gör att vi tycker oss kunna dra slutsatsen att informanterna inte varit motsägelsefulla i sina svar under våra intervjuer. Däremot spelar vi som forskare roll och kan bara genom att vara de vi är påverka svaren åt ett visst håll. Det kan inte bortses från, vilket också innebär att svaren skulle kunna se annorlunda ut även om en annan forskare ställer samma frågor. Huruvida vårt resultat skulle kunna reproduceras kopplas ofta samman med omedvetna val i intervjuteknik till exempel ledande frågor och tas upp av Kvale och Brinkmann som en risk vid intervjusituationen. Vi har försökt vara varse denna risk och haft det i vårt medvetande under processens gång. Vi kan dock med avseende på frågan om huruvida vårt resultat är möjligt att reproducera se att vi i vår introducerande presentation av vår studie vid framförallt två intervjutillfälle låter våra egna värderingar och åsikter lyser igenom något. I vår studie som bygger på intervjuer har vi inte helt kunnat styra över intervjusituationens alla parametrar. Vi har till exempel alltid varit i informantens miljö och inte i vår egen, samt vid ett tillfälle i informantens hemmiljö och vid de andra intervjuerna på deras respektive arbetsplatser. Olika tider på dygnet, olika miljöer och förutsättningar spelar roll, men har inte varit möjliga att komma undan, då vi önskade bemöta våra informanter utifrån att göra det enklast möjligt för dem.

9. Analys och resultat

I det här avsnittet introduceras först informanterna. Materialet presenteras sedan under huvudrubriker vi funnit sammanfattar de teman utifrån möjligheter och hinder som återkommer i intervjuerna. Sist i analys- och resultatdelen har vi samlat informanternas tankar om den vision de har i sitt arbete.

Presentation av informanter

Vi presenterar kort informanterna, med de namn vi gett dem, då det är av vikt för läsaren att ta del av deras kontext och yrkestitel för att till fullo förstå materialet. I metoddelen finns en utförligare beskrivning av informanterna och urval.

Anders, familjebehandlare i socialtjänsten

Kajsa, familjeterapeut och handledare med privat mottagning

Henrik, legitimerad psykoterapeut inom hälso- och sjukvård samt handledare, privat verksamhet

Helena, familjeterapeut och handledare, privat verksamhet

Robert, familjeterapeut och handledare, privat mottagning

Eva, socionom i hälso- och sjukvård samt privat mottagning som familjeterapeut och handledare

Värt att nämna är också att samtliga familjeterapeuterna som arbetar privat har lång erfarenhet av att arbeta inom offentliga verksamheter både innan sin familjeterapiutbildning och efter. De har arbetat i verksamheter för familjer inom socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri, behandlingshem samt stiftelse inom fältet socialt arbete innan de blev privatpraktiserande. Det är av vikt för läsaren att veta om då de refererar till erfarenheter kring deras tidigare anställningar.

Det systemiska perspektivets många sidor

Tänket

Informanterna reflekterar alla över det systemiska perspektivet. Det är ett perspektiv som finns med på ett naturligt sätt i yrkesrollen och är en del av den familjeterapeutiska kunskapen. De nämner hur de tar möjligheten att föra in ett systemiskt/familjeterapeutiskt perspektiv utifrån handlingsutrymme på sina arbetsplatser. Det finns däremot skillnader i hur mycket man får kämpa för perspektivet inom sin organisation.

Robert belyser från sin tid som kurator inom offentlig sjukvård det Telfener (2016) beskriver när hon lyfter de svårigheter som idag finns kring möjligheterna att arbeta utifrån en systemisk grund i vårdmiljöer:

Robert: Generellt sett så är det ju min bild att från när jag började så hade jag en chef som var socionom och, legitimerad psykoterapeut med familjeinriktning, eller barn och ungdomsinriktning och värnade om det här familjeperspektivet, när jag slutade så var kuratorn på en helt annan position där man inte riktigt höll ihop dom här perspektiven. Alltså en psykolog kunde ha en barnterapi i rummet intill och jag kunde möta familjerna där och sen knöts det inte ihop. Och det, för mig är det väldigt, väldigt konstigt och tänka så.

Hans citat visar på de svårigheter som Telfener belyser kopplat till brist på samverkan och samsyn mellan professioner när man intervenerar inom samma familj. I Robert situation då han arbetade i en tvärprofessionell arbetsgrupp handlar det om kollegial samverkan och där han upplevde att bristen på ett systemiskt tänk i organiseringen av arbetet får konsekvensen att ett viktigt stöd för familjen uteblir.

Handlingsutrymme

Enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) har den professionelle ett val att hålla sig inom det utrymme som givits av verksamheten eller arbeta för att utveckla utrymmet. Här gör samtliga informanter olika val utifrån handlingsutrymme vilka bygger på deras bedömningar, kunskap och värderingar. Heidegrens (2009) resonemang kring begreppet erkännande och värdegemenskap belyser en gemenskap där vi har möjlighet att dela värderingar och synsätt som en del av att skapa den sociala identiteten. Får vi inte det riskerar vi att bli osäkra på oss själva. Risken vid för stor anpassning till andras bild av oss själva är att vi blir ängsliga och ständigt försöker anpassa oss, vilket leder till ännu mer osäkerhet kring känslan av att veta vem man är. Fördelar med att vara en del av en kollektiv identitet fortsätter Heidegren är att vi drar fördel av varandra genom att erkänna varandra genom tillhörighet och vissa gemensamma värderingar. Kajsa reflekterar kring sitt val att lämna kommunal verksamhet till förmån för privat mottagning då upplevelsen av missaktning för hennes perspektiv blir för tungt att bära:

Kajsa: “Varför ska jag gå och strida, varför ska jag alltid bevisa någonting”

De sex informanterna beskriver också vinster med det systemiska perspektivet då det breddar det terapeutiska arbetet. Så här beskriver Helena styrkan med det systemiska arbetet, genom att ge exempel på fördelarna:

Helena: Jag tycker det är fantastiskt med familjeterapi, just för att det händer i stunden. Jag menar, det är ju det man jobbar med. Det händer just då, hur relationer påverkas. Medan man annars sitter med en individ som man liksom, det som har varit, det som man vill ska bli. Det är ju bara en individ. Det är så mycket mindre att jobba med, tycker jag.

Robert som arbetar i privat regi och som arbetar mycket med handledning uttrycker fördelarna med det systemiska förhållningssättet så här:

Robert: Ett brett perspektiv som är applicerbart inom många olika områden, och det gör ju också att jag vågar möta grupper lite utanför min komfortzon. För att jag är mer fokuserad på vad som händer mellan processer och så, mer än vad händer på insidan.

Robert ger ovan exempel på hur han i sitt handledarskap får möjlighet till ett större handlingsutrymme och personlig utveckling. En möjlighet som är ett starkt karriärsmotiv hos sociologer, och som främst handlar om att öka graden av “självständighet och handlingsutrymme, men också möjligheterna till personlig utveckling” (Dellgran 2015, s.185).

Att vara den som har systemisk kompetens versus att vara familjeterapeut

Eva och Henrik, vilka båda är kuratorer samt familjeterapeuter och arbetar i tvärprofessionella arbetsgrupper framhåller vikten av att det systemiska perspektivet lyfts fram utanför samtalsrummet, till exempel i en kontext med andra professioner. Familjeterapeuterna anser att de bidrar med ett annat perspektiv än andra på sin arbetsplats. Morén et al. (2014) skriver om hälso- och sjukvårdskuratorns uppgift där hens uppgift bland annat är att bidra med just det Eva och Henrik beskriver ovan, en kunskap som handlar om att komplettera med socialt per-

spektiv i en medicinsk miljö. Henrik beskriver i citatet nedan att det systemiska perspektivet finns med i fler arbetsuppgifter än enbart samtalen och är minst lika viktigt för honom i sitt övriga arbete och menar då som medlem av ett tvärprofessionellt team.

Henrik: Här kanske man måste ha lite tålamod och ha perspektivet med sig och ibland är det kanske det som är viktigast i teamet, att bidra med, att inte glömma bort, och ibland kan det bli familjeterapi men ibland blir det mer bara att bredda liksom.

Den bild Henrik ritat av sin drömmottagning förtydligar vikten av det systemiska i hans arbete (Bild1). Han hänvisar till Bronfenbrenners utvecklingsekologi där de blå ringarna illustrerar olika sammanhang som Henrik önskar sig i sitt yrkesliv. Han för ett resonemang där han i sin vision lyfter det relationella som det centrala.

Bild 1

Förtydligande: Begrepp skrivet med grön färg: vara där de/hen är, variation, stå ut med oviss-
het och ödmjukhet. Begrepp skrivit med orange färg: kreativitet och bredden som spets

Ett annat sätt att definiera sig själv utifrån hur man arbetar är som Eva uttrycker det:

Eva: På samma sätt som jag är socialarbetare, jag kan aldrig, inte vara socialarbetare
så är det som att jag kan aldrig, inte kan vara familjeterapeut heller. Jag kan aldrig inte
tänka systemiskt!

Eva ger uttryck för att det familjeterapeutiska förhållningssättet genomsyrar hennes arbete
även om hon inte är anställd som familjeterapeut. Kunskap och erfarenhet som familjetera-
peut och socialarbetare går enligt henne att förena och det systemiska synsättet finns djupt
rotad i Evas yrkesidentitet.

En av de privatpraktiserande familjeterapeuterna, Robert uttrycker liknande tankar kring sitt arbete med det systemiska förhållningssättet:

Robert: Jag ÄR familjeterapeut (...) det korta svaret på hur jag träffar mina familjer det är liksom att jag när jag möter ett par eller en individ eller en familj också tänker systemiskt i det förhållningssättet, så jag mer är intresserad av det interpersonella än det intrapsykiska, och därför finns dom med i rummet.

Ovanstående citat hänger samman med Honneths (2003) tredje form av erkännande. Robert uttrycker att han ÄR en familjeterapeut och det erkännande han får i sitt arbete har betydelse för utvecklandet av hans självkänsla och integritet.

Hur ser individen på sig själv och den familjeterapeutiska kunskap och erfarenhet man besitter? Är det självklart att benämna sig själv familjeterapeut? Ser man det som en kompetens, eller ett yrke? Här hör vi hur informanterna resonerar och införlivar kunskaper och erfarenheter på olika sätt. Gemensamt för dem alla är att det systemiska perspektivet värderas högt. Heidegren (2009) menar att en människas yrke är mer än att tjäna pengar, yrkeslivet ger också människor upplevelser och lärdom av missaktning och erkännande. Som ett exempel på olika varianter av erkännande beskriver informanterna som idag är privatpraktiserande, Robert, Kajsa och Helena, att de till stor del genom handledning och utbildning erhåller erkännande för sitt perspektiv. Det är också ett sätt för de privatpraktiserande familjeterapeuterna att via handledning möta familjer.

De terapisaftal de privatpraktiserande annars har är till största del enskilda eller parterapi. Familjeterapeuter som arbetar inom offentliga verksamheter till exempel inom socialtjänsten och sjukvård får ofta inte kalla sig familjeterapeuter utan arbetar som familjebehandlare eller socionomer. I våra intervjuer framkommer att informanter som arbetar inom offentlig verksamhet oavsett titel i högre grad ser på sin familjeterapeututbildning som en kompetenshöjning och ett perspektiv de använder i sitt arbete. Även Henrik som innehar en tjänst som psykoterapeut talar mer i termer av att föra in systemiskt perspektiv i verksamheten än att bedriva familjeterapi. Kontexten informanten arbetar i verkar vara avgörande för huruvida de ser på sig själva som familjeterapeuter eller som socionomer med en hög kompetens i systemiskt tänkande. Vår analys utgår från Dworkins (1963) beskrivning av handlingsutrymme som en möjlighet till olika val och individens kompetens till bedömning av olika valmöjligheter. Utifrån det handlingsutrymme våra informanter beskriver ser vi att de gjort personliga val kopplat till etik, politik, värderingar, tidigare erfarenheter, ny kunskap och sin egen livssituation. Voswinkel (2012) menar att familjeterapeuternas erkännande behöver ses ur ett mer multidimensionellt koncept vilket samspelar med begreppet intressesfär. Familjeterapeuterna har ett intresse av att hitta ett sammanhang för att bedriva familjeterapi i, vilket hänger tätt ihop med inom vilken kontext de kan hitta ett erkännande. Vilket leder oss in på informanternas olika förhållningssätt till den dubbla professionella yrkesidentiteten.

Dubbla professionella identiteter

Identiteten hos informanterna är tätt sammanvävd med tron på det systemiska perspektivet som ett sätt att förhålla sig till sig själv (sin självbild), arbete, klienter, patienter, kollegor och konsten att vara en god samhällsmedborgare i stort.

Det som blev tydligt efter samtliga sex intervjuer var skillnader i hur de valt att integrera familjeterapeutkunskapen i sin yrkesidentitet. Yrkesidentiteten präglas av kontexten, informanten har valt kontexten och har friheten att lämna om den inte skulle erbjuda det erkännande och det handlingsutrymme informanten önskar, och om livssituationen förövrigt tillåter. Det här belyser Heidegren (2009) genom att låna begreppet arbetskraftsentreprenör av sociologerna G. Günter Voss & Hans J Pongratz, vilken beskriver hur vi av nödvändighet måste ta ansvar för hur vi lyckas och hur vi hanterar misslyckanden i arbetslivet. Våra informanter beskriver hur de verkar på en plats de själva valt, och att de tagit ansvar, gjort val och verkar idag i en miljö där de finner tillräckligt handlingsutrymme. Med det skrivet finns hos våra informanter fortfarande ouppfyllda drömmar och visioner som är sprunget ur de erfarenheter informanten samlat på sig.

Robert målar in sin drömmottagning i lokalsamhället, nära människor (Bild 2). För Robert är det viktigt att socialarbetaridentiteten finns med i drömmottagningen. "socialarbetaren i mig, om man sammanfattar det så, bör också finnas i drömmottagningen". Robert menar att det ska finnas utrymme för både socialarbetaren och familjeterapeuten.

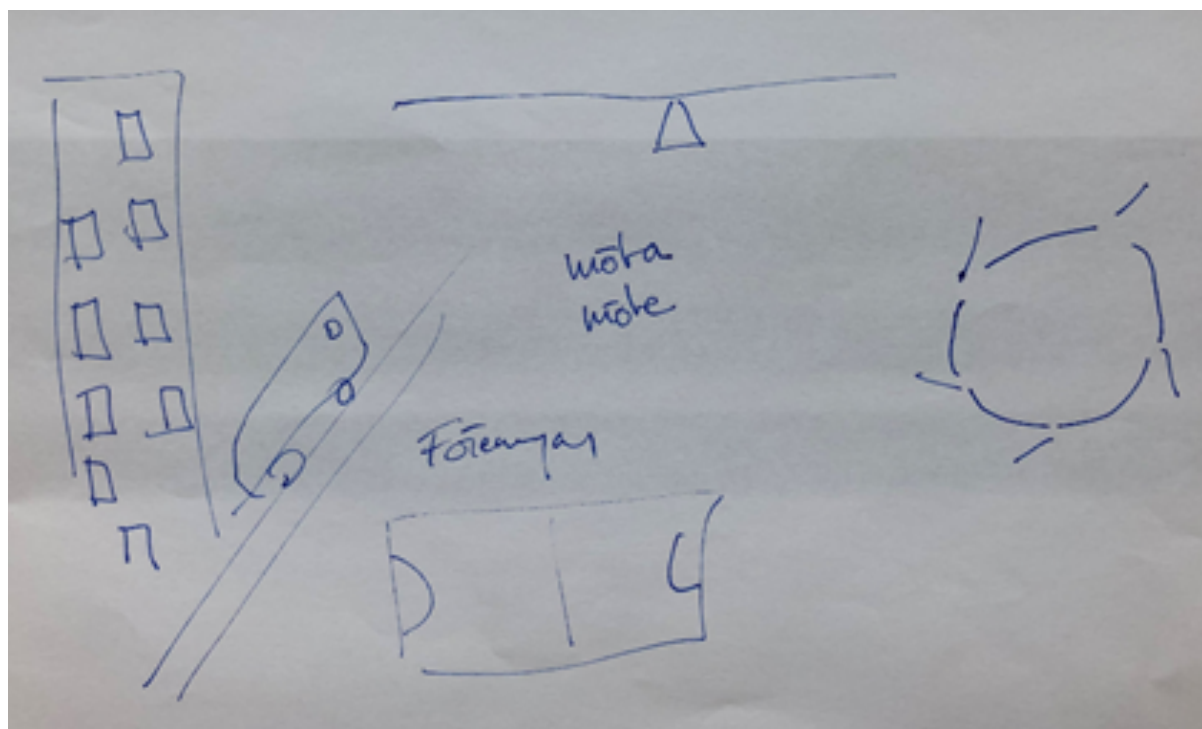

Bild 2

Han för ett resonemang kring vikten av att använda nätverket, till exempel föreningar i sitt förändringsarbete. Cirkeln symboliserar att det finns olika vägar att komma in till Roberts

behandlingsrum och balansbrädan symboliserar att det är viktigt för honom att mötas så jämlikt som möjligt. Robert beskriver den dubbla yrkesidentiteten utifrån ett exempel på en spår- vagnsresa till förorten där han reflekterar över en diskrepans mellan hur han inombords tänker om sig själv och önskar bli betraktad av andra, kontra hur han upplever att han blir betraktad. Vid hållplatsen beskriver han en upplevelse av att han sticker ut. Han inser att hans klädkod (som vid tillfället innebar rock och skinnportfölj), som familjeterapeut representerar något annat än den socialarbetare som han också är. "Jag var en och samma. Men tiden har liksom gjort att jag är den legitimerade psykoterapeuten som sitter på egen mottagning". Det är mer av ett konstaterande från Roberts sida än ett klagomål, men är ett exempel på en reflektion kring den dubbla yrkesidentiteten som kan manifesteras ytligt men som också får konsekvenser för den egna självbilden.

Intressant är också det alla informanter tagit upp, nämligen något vi väljer att benämna som "solidaritet", och som ofta nämns i sammanhang där de refererar till vikten av att hålla fast i "socialarbetaren". Honneth (2003) menar att den moral och den etiska hållning som följer av möjligheten till personlig självutveckling, leder till att vi i bästa fall tar ansvar och bryr oss om den andre. Det verkar som att det har med informanternas värderingar att göra, det vill säga med synen på välfärd, trygghet, jämlikhet och det kollektiva ansvaret. Anders uttrycker följande:

Anders: Det tror jag kan vara ett dilemma i det här, att det blir medelklass lite grann, mellanskikt, eller vad man ska kalla det. Som ska ta hand om eller uppfostra dem som är fattiga (...) har jag rätt till det?

Vidare reflekterar samma informant kring vad vi gemensamt kommit fram till handlar om hans förankring i det som är socialarbetaren. Den förankringen sammanfattar hans tro på det gemensamma ansvaret, och det praktiska sociala arbetet som en viktig grundbult i samhället, i kontrast till det han skämtsamt etiketterat "medelklassterapeuten". Robert för ett närliggande resonemang då han upplever en svårighet i att få ihop sin identitet angående hans upplevelse av att bli sedd av andra som något som inte rimmar med hans önskan om hur han önskar bli betraktad, det vill säga som jämlik.

Att förhandla

Ett övergripande hinder hos de informanter, som arbetar i tvärprofessionella arbetsgrupper, beskrivs vara arbetet med att lyfta fram och förhandla in perspektivet bredvid det medicinska och det individuella perspektivet som dominerar i vårt samhället och ofta har högre status. Henrik beskriver:

Henrik: Det är ju hela tiden en kamp liksom, från ni vet det här individualistiska, och medicinska, omvårdnads och med mer psykologiska utrednings, diagnos-fokus så blir det ju hela tiden som att man får jobba med det.

Eva som även arbetat i privat verksamhet upplever i sin offentliga anställning att kompetensen uppskattas, men att den är mer av ett perspektiv som kopplas på ibland, vid mer komplexa situationer. Eva upplever dock att det går att dra fördelar av en miljö där patienter

upplever en stor trygghet i det medicinska perspektivet. Hon beskriver mindre av kamp och mer av komplement.

Eva: Alltså många föräldrar har sånt oerhört stort förtroende till den medicinska kompetensen här, vilket gör att nämen jag kan liksom, jag kan komma med och vi kan liksom vidga samtalen å sådär.

Eva uttrycker det som att ha en kompetens inom familjeterapi men vara anställd som socio-nom i den offentliga verksamheten, men hon är familjeterapeut då hon jobbar i sin privata verksamhet.

Värdegemenskap

Kajsa och Robert, som idag är privatpraktiserande men som länge jobbade inom offentlig verksamhet beskriver hur de ändå valde att stanna kvar länge utifrån en önskan om att kunna fortsätta bedriva familjeterapi med familjer som inte hade råd att gå till en privat terapeut. Kajsa beskriver "jag tror att jag klarade av att vara så länge i kommunen bara för att jag hade ett annat nätverk bland annat (*nämner två familjeterapeutiska sammanhang som vi väljer att inte redovisa på grund av konfidentialitetskravet*) där jag var väldigt aktiv och där var mitt andrum". Friheten och möjligheten att slippa kämpa för sitt perspektiv och att dela en värdegemenskap vägde dock till slut så högt att de valde privat verksamhet. De fann där en möjlighet att i högre grad dela en värdegemenskap för att bland annat motverka känslor av missaktning (Honneth 2003). Två av informanterna, Kajsa och Eva kunde ett tag livnära sin längtan efter en värdegemenskap genom att vid sidan av sitt arbete vara engagerade i familjeterapeutiska sammanhang men så småningom lämnade de för andra arbetsplatser. Så att tillhöra en grupp, är en viktig del i ett erkännande som finns inom gruppen men också hur gruppen erkänns av andra. Helena som är på väg in i nya uppdrag och en ny arbetssituation beskriver också en längtan efter att få vara i ett sammanhang där hon inte behöver anpassa sig utan kan fokusera på självutveckling.

Helena: Att känna att det här, det är *min* stil. Alltså inte också eller vad jag tänker att jag... man borde vara mer sån eller man borde vara mer sån utan att man tänker, att hitta, sån här är min stil som människa och som familjeterapeut.

De offentligt anställda reflekterar kring olika svårigheter med att vara familjeterapeut. För att skapa handlingsutrymme beskriver Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) olika förhållningssätt utifrån Lundquists teorier. Det vill säga olika sätt den anställda har att hantera problem men för snävt handlingsutrymme. Genom att försöka vidga handlingsutrymmet inifrån organisationen, kringgå problemet och/eller skapa förändring utifrån kan handlingsutrymmet utökas. Vi ser att Henrik arbetar inifrån för att uppnå förändring på sin arbetsplats, genom att skapa gemensamma sammanhang med andra som har familjeterapeutisk vidareutbildning för att hitta allierade, påtala för chefer och andra viktiga personer inom organisationen om vinster/fördelar med familjeperspektivet samt lyfta perspektivet på teamkonferenser och ronder. Evas och Kajsas engagemang i familjeterapeutiska sammanhang på fritiden kan ses som ett sätt att arbeta utifrån för ett större handlingsutrymme. Det vill säga genom att främja, bidra och lyfta fram familjeterapins varande i samhället. Anders förhållningssätt kan vara ett sätt att kringgå problemet, det

viktigaste för honom är inte att ha titeln familjeterapeut utan att få arbeta med familjer. Anders beskriver arbetets tillfredsställelse så här: "Så man tänker vilken kraft det finns och vända på det här...det är det som är så skönt, när föräldrar kan vända på det...det är ju det som man lever på i det här jobbet." Anders är också den av de sex informanterna som arbetar överlägset mest med familjeterapeutiska interventioner på sin arbetsplats inom offentlig verksamhet.

Frihetens pris

Det finns en rådande frustration hos alla vi intervjuat som i stort handlar om att familjeterapin inte har en given plats i vårt samhälle. Kajsa beskriver sin frustration så här:

Kajsa: Jag har alltid haft en stor ambition och intention att jobba kommunalt så länge det går. Jag tyckte det var viktigt, rent politiskt tyckte jag det var viktigt, och samhällsmässigt för att arbeta med familjer som har inte så stor inkomst och inte så stor möjlighet att söka efter privat terapeut. Men det sprack nog för att begränsningar och hinder från kommunala verksamheter är större än man önskar.

Som svar på frågan vad det är för hinder och begränsningar hon menar, "Att man får inte bedriva familjeterapi inom kommunen." Anders som arbetar som familjebehandlare svarar på frågan om han bedriver familjeterapi inom socialtjänstens ramar: "Ja, det kan man väl säga." Robert har friheten att nyttja sina arbetstid på det sätt han finner mest lämpligt, men upplever att det är svårt att ta ledigt, att som han benämner det "bryta kontrakt". Det är också kopplat till ekonomi och att man behöver värna om sina arbetsuppdrag. Här blir sammanhanget viktigt, då man inom offentliga verksamheter i hög grad inte behöver tänka i termerna av att ett familjesamtal kostar för mycket för de sökande och den egna (familjeterapeutens) lönen inte heller är kopplad till hur många familjer hen träffar och deras ekonomiska resurser. En annan aspekt lyfts fram och det är att i offentliga verksamheter kan olika familjeterapeutiska metoder och interventioner testas i sin helhet eller spontant vilket i privata verksamheter kan upplevas svårare då man skulle behöva göra avsteg från det tidigare gemensamt formulerade uppdraget. Som Robert beskriver en av begränsningarna med privat mottagning: "det är lite friare när det inte kostar mycket pengar är min erfarenhet, efter att ha varit anställd i många år tidigare".

Robert har möjlighet att erbjuda familjeterapier men träffar familjer i liten utsträckning och uttrycker:

Robert: Alltså när jag jobbade på BUP så kanske jag träffade familjer tre gånger varje dag, liksom så. Här träffar jag ju familjer, alltså barn med in i rummet två gånger per månad nåt sånt där.

Ett tema hos fyra av terapeuterna var en önskan om möjligheten att kunna bedriva familjearbete utan att behöva förhålla sig till ekonomi, både sin egen ekonomi i form av inkomst samt de ekonomiska förutsättningar de sökande har. Det de i privat regi alla är överens om är att i privata verksamheter behöver psykoterapeuten ofta ha en ytterligare utbildning till handledare för att kunna bära ekonomisk vinst. Kajsa beskriver fördelningen i

procent av sina arbetsuppgifter: "lite mer än sextio är handledning sen är det ungefär tjugo eller nåt är utbildning och tjugo procent ungefär är terapier".

Av de tjugo procent Kajsa uppger som samtalsterapier är det övervägande terapier som riktar sig till individer eller par. Liknande fördelning beskriver även Robert. Handledningen ses ofta som ett indirekt möte med familjer då de i rollen som handledare kan vara med och påverka familjearbetet. Robert beskriver sitt handledarskap: "Jag möter ju klienter via ombud eller vad man ska säga".

På så vis kan handledarskapet bidra till att ett handlingsutrymme (Svensson, Johnsson & Laanemets, 2008) skapas som tillgodoser det erkännande Honneth (2003) belyser som en förutsättning för individuellt självförverkligande. I Roberts fall handlar det om hans möjligheter att få bidra med det familjeterapeutiska perspektivet genom handledning, då de privatpraktiserande uppger att de inte arbetar direkt med familjer i någon högre grad. Det skulle kunna tolkas som att han uppfyller sitt identitetsanspråk och förekommer känslor av frustration (Heidegren 2009).

Så möjligheter blir till hinder men skillnaden som gör en skillnad är att man har valt själv. Det vill säga det värderas högre av kanske både familjeterapeuten och samhället att vara privatpraktiserande. Vi skulle hävda att det här är frihetens pris.

Den frihet det privatpraktiserande arbetet för med sig har ibland en baksida i form av minskad kreativitet i terapisituationen, då nya uppslag och idéer under terapins gång kan bli svårt att erbjuda paret, familjen eller individen trots att terapeuten kan ha en tanke om att interventionen skulle vara till hjälp. Så de offentligt anställda familjeterapeuterna träffar familjer i högre grad än de privatpraktiserande men får ofta inte titeln familjeterapeut.

Det leder till att familjeterapeuterna oavsett var de arbetar får göra någon form av avkall, då de antingen inte får arbeta som familjeterapeuter eller så är det uttalat att de är familjeterapeuter men då träffar de inte familjer i stor utsträckning. Heidegren (2009) utvecklar Honneths syn på begreppet missaktning och hur det kan leda till vrede, frustration, indignation och skam. De känslor som uppstår har sin förklaring i att man förvägras ett "identitetsanspråk" (Heidegren 2009, sid. 33) man ansett sig förtjänt av. Om man som likt våra informanter reflekterar och får insikt om att så är fallet, och alltså kan härleda sina känslor av missaktning till att handla om att man dels är beroende av andras erkännande samt inte fått andras erkännande kan det ovanstående leda till att kampvilja uppstår. Kajsa ger exempel på hur det ovan beskrivna kan ta sig uttryck, och hur detta till slut ledde till att hon avslutade sin offentliga anställning, efter många års kamp för erkännande.

Kajsa: ...begränsningar och hinder från kommunala verksamheter är större än man önskar (...) man får inte bedriva familjeterapi inom kommunen, det ska bedrivas inom BUP eller nån annanstans (...) det ska inte vara något terapeutiskt arbete, och man slank alltid undan med att ja, vi har ju med familjebehandlare, och sen på grund av att, hade ganska bra tillit av kommunala chefer, då kunde jag jobba så som jag ville, bara jag kallade det familjebehandling.

Erkännandet är personligt och kopplat till värderingar, förväntningar, krav och tankar om status enligt Heidegren (2009). Vi ser att det här gäller våra informanter i hög grad, och de förväntningar samt de brister i erkännande som uppstått har spelat stor roll för vilka val de gjort. Kajsa kunde länge stanna kvar inom offentlig verksamhet trots att hon inte fick kalla sig familjeterapeut utan var anställd som familjebehandlare. Kajsa beskriver att det fanns andra värdefulla delar i hennes val som handlade om att hon uteslutande arbetade med familjer och upplevde sig ha tillitsfulla chefer som möjliggjorde familjeterapi, inom ramen av socialtjänstens verksamhet. De familjeterapeutiska sammanhang Kajsa deltog i på sin fritid uppskattade och värderade hon högt då de bidrog med samhörighet, kollegialt stöd och möjligheten att utvecklas som familjeterapeut. När Kajsas chefer stramade upp och ställde andra krav på Kajsas arbetsmetoder var det inte längre möjligt för henne att stanna kvar, trots hennes önskan att få arbeta med familjer utan att behöva ta betalt. "Det är fruktansvärt om ekonomin ska vara avgörande. Får jag hjälp eller inte? Det tycker jag är hemskt. Jag har i och för sig alltid haft lite svårt med ekonomin, just det tänket". Kajsa gick till privat verksamhet, men har valt att i vissa fall arbeta probono, det vill säga utan ersättning, då hon har en önskan om att kunna erbjuda familjeterapi även till familjer som inte har möjlighet att betala."Alltså jag träffar några utan betalning". Robert beskriver sitt val att lämna offentlig verksamhet så här: "Jag gick från någonting, och inte till någonting. Vilket var lite ledsamt, men så var det."Han hade ingen direkt önskan om att arbeta privat, men var så frustrerad över hur verksamheten fungerade, eller rättare sagt inte fungerade, att han valde att lämna.

En person som har familjeterapeutisk utbildning har alltid olika möjligheter, hinder och visioner kopplat till hur hen önskar använda sin utbildning men det är starkt kopplat till identitet och vilka "krav" man så att säga har på användandet. Ett perspektiv som framkommer är att de flesta av informanterna önskat ett ökat erkännande för den familjeterapeutiska kompetensen som i deras fall hade lett till att de fortfarande arbetat inom offentlig verksamhet.

Visionen om det gemensamma familjearbetet

En återkommande önskan hos våra informanter är att familjeterapi ska vara en möjlig terapi för alla i samhället, att familjeterapin borde finnas inom flera offentliga verksamheter i samhället såsom socialtjänstens utförarverksamhet och inom barn- och ungdomspsykiatri. Kajsa säger till exempel: "Jag tycker ju att vi ska värna om den offentliga vården. Jag tycker ju att vi ska ha och det är en rättighetsfråga, det är en jämlikhetsfråga".

Samtliga informanter har beskrivit en önskan om att få vara i ett större sammanhang i möten med familjer som svar på frågan om deras drömmar och visioner. Det vill säga att dela värdegemenskap med andra, samt få handlingsutrymme att göra val inom sin verksamhet utifrån sin kompetens (Dworkin 1963). Oberoende av var informanterna har valt att arbeta i huvudsak, i privat eller offentlig verksamhet, beskrivs en vision om ett familjearbete som når ut och täcker in familjers behov av stöd och råd i tidiga skeden likväl som i senare skeden. Evas bild får illustrera drömmen om ett familjehus vars syfte är att kunna möta familjer som har barn med särskilda behov (Bild 3). Familjehuset består av en tvärprofessionell yrkesgrupp där familjeterapi har en given plats. För Eva är det viktigt att det medicinska perspektivet finns med i huset men inte är det dominerande perspektivet. Teamets breda kompetens utgår ifrån ett systemiskt perspektiv och ska kunna möta familjens behov av stöd.

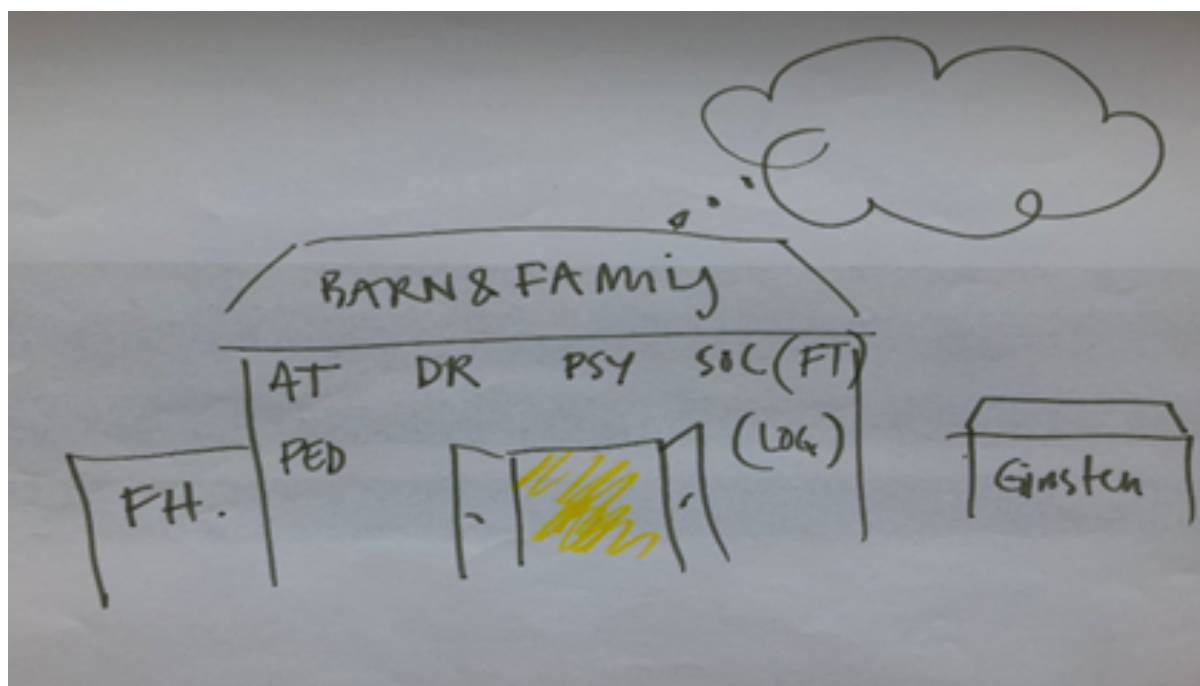

Bild 3

Evas förkortningar i sin illustration av dröm-familjehus; FH: Funktionshinder, AT: Arbetsterapeut, PED: Pedagog, DR: Doktor, PSY: Psykolog och SOC: Socionom. Inom parentes (FT): Fysioterapeut och (LOG): Logoped. Ginsten är ett exempel på en liten skolverksamhet i samverkan med barn- och ungdomspsykiatrin. Eva utgår från egna tidigare goda exempel där hon anser att samverkan mellan olika verksamheter är av vikt för att möta barn, unga och familjer som av olika anledningar behöver stöd av samhället. Verksamheter som Ginsten och verksamheter inom LSS/funktionshinder anser Eva att det ska finnas ett nära samarbete med, därav ritas de inte in i huset. Molnet står för visionen, själva idén Eva har.

Kajsa och Robert som innan sin privata verksamhet också har lång erfarenhet inom offentliga verksamheter beskriver hur deras vision handlar om att bredda målgruppen, att kunna få arbeta både med dem som har ekonomiska medel att betala men också att få arbeta med andra socioekonomiska grupper i samhället. I tidskriften Socionomen (2019 nr 7) läser vi hur frågan om missgynnade gruppers möjlighet till kvalificerad terapi är en fråga som bör prioriteras, samt beforskas i högre grad. I samma artikel skriven av Katarina Piuva, socionom och docent inom socialt arbete, hänvisar hon bland annat till den vetenskapliga tidskriften Psychoanalytic Social Work, vilken har som fokus att belysa socionomers särskilda kompetens att bedriva psykoterapi, och i synnerhet med särskilt utsatta grupper, såsom långvarigt psykiskt sjuka, transgender personer, etniskt diskriminerade grupper och traumatiserade vuxna och barn.

Alla informanterna tar på olika sätt upp sin drivkraft att få arbeta med utsatta grupper i samhället och det knyts ihop med en politisk tanke kring vilket samhälle man vill sträva efter.

Anders till exempel beskriver sin mamma som en förebild som präglat hans syn på solidaritet och format hans vision om vilket samhällsklimat han önskar bidra till.

Anders: Jag kommer från ett litet brukssamhälle och vi hade en liten lanthandel där. Min morsa var ju väldigt snäll och socialt intresserad. Hon åkte hem till alla som fick barn med en påse med grejer från affären. Det gjorde hon även till dem som var utanför (...) Det tror jag var väldigt betydelsefullt för många. Att de blev uppmärksammade på det sättet av någon (...) Hon var på något konstigt sätt inte nervös för det.

Anders menar att hans mamma var en viktig modell angående att våga möta människor. För honom är det viktigt: "att kunna bry sig om folk utan att känna sig orolig för det, på något sätt".

Socionomer har i början av sin yrkesbana oftast en stark drivkraft förknippad med ett engagemang för utsatta grupper. Vår slutsats är att den drivkraften finns kvar även efter att socio- nomerna utbildat sig till psykoterapeuter, men blir svårare att omsätta i ett rent terapeutiskt arbete, åtminstone i privat verksamhet. I offentlig verksamhet är det möjligt, men då får soci- onomen ofta ge avkall på titeln psykoterapeut.

Vi har funderat mycket över om "flykten" av familjeterapeuter inom offentlig vård och om- sorg är ett resultat av nedmonteringen av det förebyggande arbetet inom både socialtjänsten och sjukvården? Att det i princip blivit så svårt att bedriva den typ av arbete familjeterapeuter är utbildade till, så att valet inte längre finns. Att det saknas ett mandat från arbetsgivaren som innebär att på "riktigt" ha ett familjeperspektiv, tänka nätverk, och arbeta förebyggande? Informanterna lät oss förstå att så var fallet, åtminstone hos de tre familjeterapeuter som val- de att gå från offentlig verksamhet till privat.

Två informanter, Robert och Kajsa menar att genom att öka tillgängligheten via politiska be- slut ges möjlighet till psykoterapi för fler människor. Robert beskriver Tyskland som ett före- gångsland för att öka tillgängligheten då terapin ingår i sjukförsäkringssystemet. Kajsa lyfter fram frågan om ökad tillgänglighet då hon skulle vilja ha någon form av tillitssystem.

För att minska den psykiska ohälsan i samhället, menar Heike Erkers, ordförande i Akademi- kerförbundet SSR, och Anders Klingström, ordförande i Psykoterapeutföreningen, i sin opi- nionstext i Dagens Samhälle (2019) att det behövs mer psykoterapeutiska samtal. En väg att gå för att öka möjligheten till psykoterapi är att den integreras i välfärdssystemet till exempel via högkostnadsskyddet.

Helena ritar i sin drömmottagning in olika rum för olika arbetsinnehåll såsom: handledning, familjerådgivning, själavård pro bono (utan ersättning), utbildning där önskan om att de famil- jeterapeutiska samtalen ska finnas i ett sammanhang med andra professionella (Bild 4).

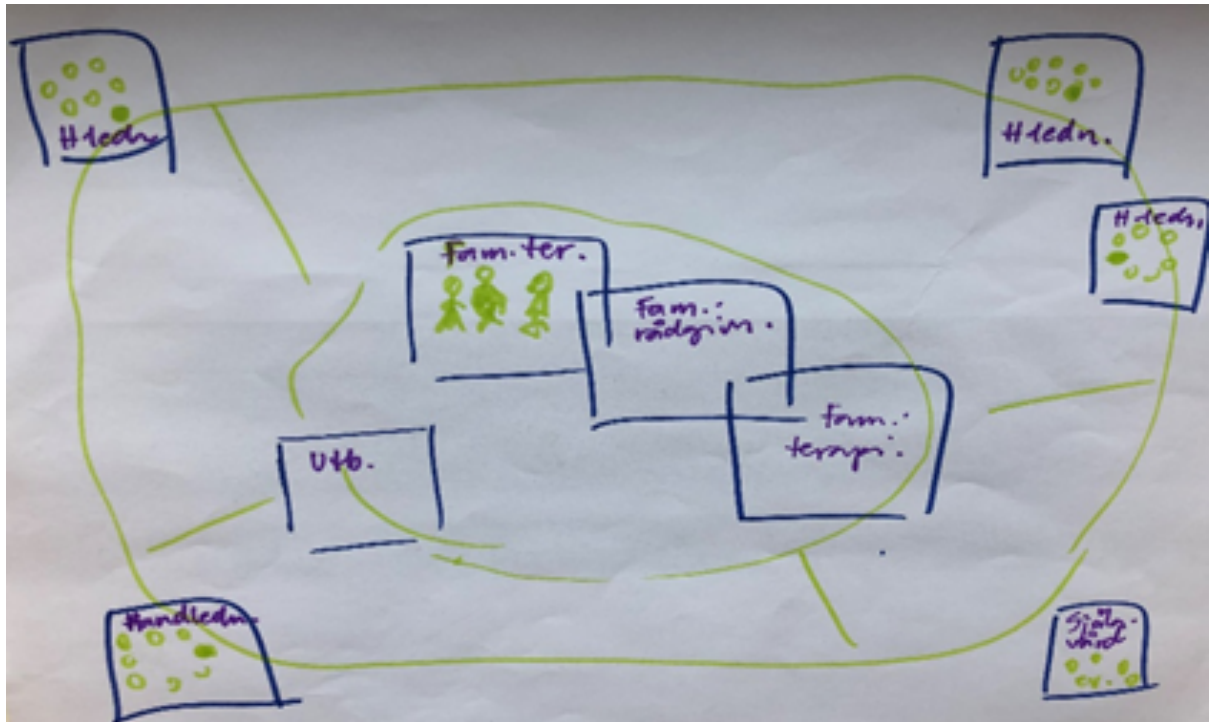

Bild 4

Att få vara en “socialarbetare de lux” sammanfattar lite retsamt det som framkom hos flera av våra informanter. Man kan också benämna det som en önskan om att få jobba för alla människors rätt till möten med högt kvalificerad personal inom både privata och offentliga verksamheter som riktar sig till familjer, alltså en socialarbetare med extra hög kompetens inom systemiskt arbete. Och att få vara i verksamheter som överbryggar organisatoriska hinder och där samarbetet och olika kompetenser samverkar. Henriks reflektion kring socionomers yrkesroll handlar om hur socionomer saknar det som flera andra yrkeskategorier inom framförallt vårdsektorn besitter, nämligen expertis. Socionomer har istället det som Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) skrev redan “på 1970-talet, en klar blick för hur sociala strukturer och sociala relationer påverkar den psykiska hälsan” (Socionomen 2019 nr 7).

Henrik: “Alltså bredden som spets nu pratar vi om socionom, socialt arbete och så vidare. Det tycker jag familjeterapi ÄR.”

Anders som var vår första informant och inte fick möjligheten till att rita sin drömmottagning gav oss ändå i efterhand, när vi önskade komplettera med uppgiften och han av tidsskäl inte hade möjlighet att genomföra den, en skriftlig beskrivning per mail.

Anders: Det viktiga är att jag har ett sammanhang att arbeta inom med kollegor jag kan diskutera med och samarbeta med för att utveckla arbetet och få andras syn och vinklingar på familjeterapierna och mig som terapeut. Jag behöver också material som taping- material, nallekort, leksaker filmning mm. I lokalerna ska också finnas möjlighet att ha större nätverksmöten och samarbete med andra inblandade som släkt vänner skola soc sjukvård mm. Jag vill också ha möjlighet att kunna arbeta hemma hos familjen.

Vi tycker att Anders text beskriver hans erfarenhet och mångåriga arbete med familjer och hur han på ett oproblematiskt, konkret sätt och utan tveksamheter kan redogöra för vad som är viktigt för honom i det arbetet. Anders vision skiljer sig markant från de andras då den handlar uteslutande om praktiska förutsättningar för att kunna göra ett väl genomfört familjeterapeutiskt arbete, med fokus på familj och barns behov. En expertis om något för att utmana Henriks resonemang ovan.

10. Avslutande diskussion

Utifrån studiens syfte som önskade belysa sex familjeterapeuters möjligheter att använda sin kompetens och erfarenhet i sina verksamheter har vi i vår empiri funnit att den aktuella kontext familjeterapeuten befinner sig i inte spelade så stor roll för vilka svar som framkom i intervjuerna. Det var istället den samlade erfarenheten från arbetslivet som informanten grundade många av sina svar på. Samtliga informanter har ett stort intresse för det systemiska perspektivets många dimensioner, socialt arbete och välfärdssamhället. De har det gemensamt att de alla har gedigen erfarenhet av arbete inom offentliga verksamheter, vilket framkom tydligt.

Slutsatserna av studien handlar om familjeterapeuternas möjligheter och hinder att använda sin kompetens och erfarenhet kopplat till det handlingsutrymme man upplever sig ha och det erkännande kompetensen får, utifrån det identitetsanspråk terapeuten har. Det handlar därmed om hur familjeterapeuten väljer mellan de olika hinder och möjligheter som finns utifrån kontext. De valen grundar sig på vad man som familjeterapeut värderar högst, utifrån livssituation och värderingar. Trivs individen med att vara familjebehandlare som utbildad familjeterapeut möter man inte på lika stora hinder och har ganska stora möjligheter att använda sin familjeterapeutiska kunskap och erfarenhet och där den egna samt den sökandes ekonomiska förutsättningar inte har så stor betydelse. Det vill säga, du får din lön varje månad och den sökande behöver inte betala för samtalen. Tvärtom om hen är privatpraktiserande. Då har man en sorts frihet men som också den begränsar, det vill säga möjligheten till erkännande som familjeterapeut både till titel och innehåll ökar men tillfällena till familjesamtal minskar. Det som de privatpraktiserande familjeterapeuterna alltid har är en självklar identitet som familjeterapeut och de har också valt att skapa sammanhang där de delar värdegemenskap med andra.

Utifrån våra slutsatser i analys- och resultatdelen skulle vi önska att familjeterapins plats i välfärdssektorn, diskuterades mer ingående på utbildningen. Anledningen till det är att det för oss blivit än mer viktigt att kämpa för att ett kvalificerat familjearbete ska finnas som en högst naturlig del inom den offentliga vården och omsorgen. På så sätt skulle det lättare kunna komma alla medborgare till godo. Vi tror att det är en viktig aspekt för att minska psykisk ohälsa bland unga, då tidiga familjeinterventioner kunde fungera förebyggande. Då samtliga informanter, alla erfarna och yrkesverksamma nämnde vikten av ett kvalificerat familjearbete inom ramen för offentliga verksamheter, är det rimligt att diskussion förs om det på utbildningen enligt oss. Den här uppsatsen har för oss blivit ett sätt att bidra till den diskussionen och förhoppningsvis lyfta en viktig aspekt av familjeterapins varande i Sverige. Om familjeterapeuter har tydliga arenor att bedriva familjeterapi på så är det inte bara kostnadseffektivt utan även ett sätt att komplettera det medicinska perspektivet och tillsammans bidra med ett

mer kvalificerat psykosocialt förändringsarbete. Det här är viktigt då vi hör att många organisationer fungerar bristfälligt, till exempel Barn- och ungdomspsykiatri som har långa köer och hög omsättning av personal samt att flera förebyggande enheter inom socialtjänsten tvingas att reducera sitt arbete. Får familjer som skulle vara betjänta av familjeterapi tillgång till legitimerade familjeterapeuter? Vi ser en risk med att om det inte finns familjeterapeuter inom offentlig vård och omsorg, eller att det finns, men om de inte ges utrymme att arbeta familjeterapeutiskt får inte familjer i behov av familjeterapi det stöd de vore mest betjänta av.

En annan för oss viktig fråga och som vuxit sig starkare under utbildningens gång handlar om personliga ställningstaganden. Vi ställer oss bland annat frågan om *hur* vår kunskap och erfarenhet ska komma till användning efter utbildningen? Var finns det familjeterapeutiska arbetet i vårt samhälle? Och kanske framförallt var borde det finnas? Vi har funderingar kring vårt eget varande som blivande familjeterapeuter och hur vi på bästa sätt kan komma att använda det vi lärt oss, under utbildningen och genom samlad erfarenhet. Med det skrivet så kan vi sammanfatta vår diskussion med att de nya tankar studien gett oss samt gamla frågor som inte fått svar gett upphov till förslag på följande fortsatta forskningsfrågor:

Hur kan familjeterapi bidra i arbetet kring psykisk ohälsa? En bred fråga, som vi ändå tycker är relevant och som kan belysas ur många olika perspektiv.

Ett individualiserat och medikaliserat samhälle; Vad får det för konsekvenser angående familjeterapins ställning i Sverige?

Samhället utbildar familjeterapeuter via offentligt finansierade universitetsutbildningar men det offentliga välfärdssystemet gör (genom till exempel organisatoriska val) det svårt för kompetensen att komma alla familjer i samhället tillgodo. Hur utveckla dialogen/samarbetet mellan universitet och välfärdssektorn?

Finns det en ekonomisk kraft som motverkar utbredningen/utvecklingen av familjeterapi?

Referenslista

Anderson, Harlene (2002) *Samtal, språk och möjligheter. Psykoterapi och konsultation ur postmodern synvinkel*. Stockholm: Mareld.

Blomquist, Birgitta & Hélène Stolt (2008) *Psykoterapeut eller inte – är det någon idé att utbilda sig? Några röster om kompetens och personlig utveckling i yrkeslivet efter avslutad utbildning till psykoterapeut*. Institutionen för klinisk vetenskap: Umeå Universitet.

Bornemark, Jonna (2018) *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Stockholm: Volante.

Bornemark, Jonna (2019) Högtidstal. [https://www.svenskakyrkan.se/stockholmsdomkyrkoforsamling/gudstjanst-i-samband-med-riksmotets-oppnande_20190910. Hämtat: 2020-01-05].

Braun, Virginia & Victoria Clarke (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2): 77-101.

Braun, Virginia & Victoria Clarke (2013) *Successful qualitative research: a practical guide for beginners*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.

Dellgran, Peter (2015) Människobehandlande professioner. I: Staffan Johansson, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red.) *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Dworkin, Ronald (1963) Judicial Discretion. *The Journal of Philosophy*, 60 (21): 624-638.

Edstam, Marcus (2008) *Familjeterapiutbildningen- vad bidde det? - en utvärdering av psykoterapeutprogrammet vid Göteborgs universitet*. Institutionen för socialt arbete: Göteborgs universitet.

Eriksson-Zetterquist Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Erkers, Heike & Anders Klingström (2019) Alarmerande brist på psykoterapeuter. [<https://www.dagenssamhalle.se/debatt/alarmerande-brist-pa-psykoterapeuter-26152>. Hämtat: 2020-01-05].

Eskelinen, Irja (2011) *Ormen på Hälleberget eller Fjärilen på Haga? - Om varför socionomen utbildar sig till familjeterapeut*. Institutionen för socialt arbete: Göteborgs universitet.

Hansson, Kjell (2001) *Familjebehandling på goda grunder en forskningsbaserad översikt*. Stockholm: Gothia.

Heidegren, Carl-Göran (2009) *Erkännande*. Malmö: Liber.

Holm, Lena & Åsa Norgren (2019) *“Familjer vill ju inget annat än att ha dialog med varandra”- möjligheter och hinder för familjeterapi förr och nu - erfarna terapeuters syn.* Institutionen för klinisk och experimentell medicin: Linköpings universitet.

Honneth, Axel (2003) *Erkännande: praktisk-filosofiska studier.* Göteborg: Daidalos.

Hårtveit, Hakon & Per Jensen (2012) *Familjen plus en. En resa genom familjeterapins praktik och idéer.* Lund: Studentlitteratur.

Johnsen, Astri & Vigdis Wie Torsteinsson (2015) *Lärobok i familjeterapi.* Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.

Lundsbye, Maths, Göran Sandell, Peter Währborg, Tommie Fält & Björn Holmberg (2010) *Familjeterapins grunder- ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori.* Stockholm: Natur & Kultur.

Marell, Fanny & Lisa Koser (2015) *Familjeterapi och New Public Management. Konsten att vara lagom annorlunda och skapa skillnad som gör en skillnad.* Fokus på familjen(1):42-60

Morén, Stefan, Björn Blom, Ann Lalos & Mariann Olsson (2014) Socialt arbete i hälso- och sjukvård -villkor och utmaningar. I: Ann Lalos, Björn Blom, Stefan Morén & Mariann Olsson (red.) *Socialt arbete i hälso- och sjukvård. Villkor, innehåll och utmaningar.* Stockholm: Natur & Kultur.

Olson, Hardy, Bengt Weine & Ulf Hagström (2012) Mot en gemensam definition av systemiskt tänkande - i dag och inför framtiden. *Svensk Familjeterapi*, (2): 12-13.

Perlman, Frederic T. (1995) The Professional Identity of the Social Work- psychoanalyst Theoretical Orientations. *Journal of Analytic Social Work*, 2 (3): 3-31.

Piuva, Katarina (2019) Socionomen som psykoterapeut. *Socionomen*, (7): 18-22.

SOU 2019-5-12 *Utvärdering av vård vid depression och ångestsyndrom.* Huvudrapport med förbättringsområden.

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2008) *Handlingsutrymme utmaningar i socialt arbete.* Stockholm: Natur & Kultur.

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder.* Stockholm: Liber.

Telfener, Umberta (2016) Community Work and Psychotherapy ac Two Sides of the Same Cooperative Practice. I: Imelda McCarthy & Gail Simon (red.) *Systemic Therapy as Transformative Practice.* United Kingdom: Everything is Connected Press.

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

Voswinkel, Stephan (2012) 'Recognition' and 'interest': a multidimensional concept in the sociology of work. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 13 (1): 21-41.

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjuguide

Intervjuguiden utgår från familjeterapeuternas syn kring möjligheter, hinder och drömmar/visioner.

Huvudteman:

- Hur beskriver familjeterapeuter sitt arbete med familjer, sin psykoterapiutövning?
- Vad har styrt informanternas val kring hur de utövar sin psykoterapigärning?
- Vad styr innehållet och tillvägagångssättet i deras arbete?

Hur arbetar du med familjer?

Hur träffar du familjer?

Om inte, vad arbetar du då med?

Vad kommer det sig att du arbetar på så sätt?

Vilka motiv har legat till grund för dig i ditt yrkesutförande? Både individuella och strukturella motiv.

På vilket sätt har du användning av din utbildning i familjeterapi i ditt arbete?

Hur använder du dig av det systemiska perspektivet i ditt arbete?

Var tycker du att familjeterapin ska ha sin plats i samhället?

Var upplever du att familjeterapin/det systemiska perspektivet skulle komma till sin största rätt?

Vad avgör hur du "tar in familjen" i terapirummet?

Hur ser det fysiska rummet ut där du har samtal? Är det viktigt för dig?

Rita din drömmottagning/din vision:

- Hur skulle du önska bedriva familjeterapi?
- I vilket sammanhang skulle du verka i?
- Hur skulle det se ut på mottagningen?

Bilaga 2 - Information- och samtyckesblankett

Vår intervju syftar till att undersöka hur familjeterapeuter ur ett brett perspektiv i olika verksamheter arbetar med familj.

Angående formen för intervjun:

Du får närsomhelst avbryta intervjun och du får självklart avböja svar på frågor vi ställer.

Alla namn och platser du nämner tas bort, så att det inte går att identifiera källa.

Du kommer att få ta del av slutresultatet av vårt arbete när det är klart.

Du är välkommen att hör av dig om du önskar komplettera, stryka eller på annat sätt vill meddela oss något som har med intervjun att göra.

Tack för din medverkan!

Hälsningar

Anna och Karin

Härmed samtycker jag till det ovan skrivna:

Namn:.....

Datum:.....